

DIN ISTORIA PESCUITULUI ȘI A PISCICULTURII ÎN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD

ROSLER RUDOLF

Rețeaua hidrografică deosebit de bogată și armonios dispusă pe întregul teritoriu al patriei noastre, a fost folosită de om din cele mai vechi timpuri, de aceasta fiind legate o serie de preocupări din diverse ramuri economice, de interes vital. Datorită energiei lor hidraulice, apele României au fost exploatate pentru morărit și pentru măcinarea minereurilor aurifere, pentru morile de hirtie și chereștea (gateri) etc., dar mai ales pentru procurarea unei cantități însemnate de pește, atât de necesar pentru hrană, pescuitul putînd sta ca importanță alături de vînătoare ca resursă principală de carne pentru asigurarea existenței omului.

Bogăția în pește a apelor țării noastre, a fost amintită cu deosebită admirație de majoritatea călătorilor care ne-au vizitat țara. Astfel, elvețianul **Fr. J. Sulzer**, secretarul voievodului Alexandru Ipsilanti (1774—1782) consemnează următoarele: „Pești sînt aici în Dunăre și în sute de alte râuri mari și mici, mai mult decît se pot număra”. Apoi adaugă: „Cine consideră această afirmație drept exagerată, să-mi spună dacă poate număra crapii care numai într-un an se prind în Dunăre, crapii cu care cel puțin un milion de români se hrănesc timp de o jumătate de an în Moldova, Țara Românească și Transilvania”¹. Această afirmație este atât de concludentă, încît exclude orice comentariu.

Riurile județului nostru, au permis de asemenea dezvoltarea acestei indeletniciri străvechi — pescuitul, ale cărei origini se pierd în negura vremurilor. La timpul său, această ocupație tradițională a fost de importanță vitală pentru om, dar de-a lungul istoriei, datorită dezvoltării unor ramuri economice cu pondere mai mare pentru existența omului, piscicultura a pierdut din ce în ce din importanța ei pe meleagurile noastre, astăzi fiind practică de tineri și vîrstnici, doar ca un sport recreativ-activ de masă.

¹ Sulzer, Fr. J., 1781 : Geschichte des transalpinischen Daciens, Viena, 80.

I. CONSIDERAȚII ISTORICE

Materialele arheologice descoperite pe teritoriul României, demonstrează că îndeletnicirea pescuitului era cunoscută încă din paleoliticul târziu, iar alte descoperiri o atestă din mezolitic². Pentru epocile următoare, săpăturile arheologice din toate provinciile noastre istorice au scos la iveală numeroase unelte de pescuit, harpoane, greutăți din lut ars pentru plasă etc.³. În muzeul de istorie din Bistrița, se păstrează asemenea greutăți din lut ars pentru îngreunarea plâselor de pescuit, provenite din nord-estul Transilvaniei.

Informații asupra pescuitului practicat pe teritoriul României, ne sînt transmise prin însemnările lui **Herodot, Arrian, Strabo** și alții⁴. Cu mult mai numeroase sînt mărturiile scrise, referitoare la pescuitul practicat în epoca dacică și daco-romană⁵. Date privitoare la această perioadă care să amintească direct pescuitul în ținutul Bistriței-Năsăudului nu avem, dar este normal că aceste date să se poată extinde și asupra părții nord-estice a Transilvaniei.

Înainte de așezarea sașilor în Transilvania, pescuitul era una din ocupațiile tradiționale ale populației românești, constituind un bun al comunităților rurale⁶. Nevoia consolidării stăpînirii regilor arpadieni, a întăririi granițelor, precum și dorința de a exploata mai intens teritoriile ocupate, a condus la aducerea coloniștilor germani (sași), care la așezarea lor au găsit aci o veche populație românească⁷. În anul 1224 regele Andrei al II-lea emite diploma privilegială cunoscută sub numele de „**Andreanum**”⁸, prin care coloniștii sași din Transilvania, au primit dreptul de a folosi în comun cu locuitorii băștinași români teritoriul numit **fundus regius**, proprietatea domnitorului⁹.

După stabilirea privilegiilor feudale, pescuitul a devenit un drept al **domnului de pămînt** sau **fundus regius**¹⁰. În baza diplomei privilegiale a regelui **Matei Corvin** din 1475, locuitorii s-au bucurat de toate drepturile inerente situației sociale de oameni liberi, privilegiile confirmate și asigurate și prin diplomele ulterioare ale regilor **Matei** (1488), **Ladislau** (1492, 1494, 1498, 1508) și **Ludovic** (1520)¹¹. Acestea se referă atît la ținutul năsăudean, cunoscut sub numele de „*Districtus Valachorum Rodnensis*” sau „*Districtus Valahicus*” cît și la districtul săsesc al Bistriței. Zona de cîmpie a județului, precum și partea inferioară a Someșului fiind în majoritate proprietatea unor familii feudale, iar locuitorii satelor fiind iobagi, pescuitul constituia un bun și un privilegiu al marelui proprietar. În ceea ce privește cele două districte mai sus amintite, este cunoscut

2 Giurescu, C. C., 1964 : Istoria pescuitului și a pisciculturii în România, București, I, 39.

3 Dunăre, N. și col., 1972 : Tara Birsei, București, I, 286.

4 Giurescu, 1964, I, 43.

5 Dunăre, 1972, I, 286.

6 Ibidem.

7 Daicovicu, C. și col., 1960 : Din istoria Transilvaniei, București, I, 74.

8 Pascu, Șt., 1972 : Voievodatul Transilvaniei, Cluj, I, 142.

9 Pop, Șt., 1947 : O pagină de istorie, Bistrița, 7.

10 Dunăre, 1972, I, 286.

11 Pop, 1947, 7.

faptul că munții, poienile, livezile, erau proprietatea sătenilor fără a plăti vre-un „census dominalis”, aceștia fiind „liberae migrationis personae”, bucurându-se de „jus educilli, macelli, venationis, piscationis”¹².

Pescuitul în apele naturale. Pescuitul în râurile Transilvaniei (Mureșul, Oltul, Someșul etc.) a fost practicat de localnici încă din timpurile cele mai vechi, însă date scrise pentru această provincie istorică avem abia începînd cu secolul al XII-lea (1169)¹³. În ceea ce privește județul Bistrița-Năsăud, posedăm primul document scris, din anul 1292¹⁴. Ladislau, voievodul Transilvaniei, confirma înțelegerea dintre comitele Nicolae de Rodna și fiii fratelui său, comitele Benedict, cu privire la împărțirea moștenirii lor. Din toate bunurile de moștenire (minele de aur sau de argint), din orice alte folosințe, precum și din vinatul din munți și din **pescuit**, trebuie să stăpînească slobod și pașnic jumătate, iar copiii lui Benedict cealaltă jumătate. Cum se poate ușor deduce, rezultă că este vorba de pescuitul în apele curgătoare, naturale. Importanța economică a pescuitului în râurile Bistrița, Șieu și Someș, ne-o dovedește liti-giul dintre orașul Bistrița și grofii Pelesevecs și Chaak¹⁵. Astfel apar în fața voievodului Stibor (1412), reprezentanții cetățenilor din Bistrița, Andrei zis Curelarul jude al orașului și Venceslau măcelarul, jurat al orașu-lui, în vederea stingerii acestei pricini.

La 26 iulie 1414 Sigismund regele Ungariei dă dreptul de pescuit în Someș, Bistrița și alte ape „magnifico Michaeli Solomonis de Nadas siculorum nostrorum comiti. . .”¹⁶, deși conform dreptului existent, pescu-itul aparținea locuitorilor liberi ai acestui ținut.

Din meniurile oferite cu prilejul unor ocazii festive, făceau parte și diverse mîncăruri pregătite din pește. Astfel se prezintă în orașul Bis-trița, la 8 iulie 1530 o delegație a curții moldovenești, care rămîne cîte-va zile în oraș, cu această ocazie servindu-se pe lingă vin și alte mîncă-ruri, și **pești**¹⁷. Este probabil că au fost serviți atît pești din iazurile și heleșteele orașului, cît și pești din apele de munte (păstrăvi), deoarece cu două ocazii similare, la 27 august și 3 noiembrie 1548, orașul Bistrița oferă, împreună cu pîini și cu vin, solilor moldoveni și „peștisorii” („pis-ciculi”), sub care denumire trebuie să înțelegem **pești din apele de mun-te**, adică în primul rînd, **păstrăvi**¹⁸.

Că în această perioadă râurile Transilvaniei (Bistrița, Mureș, Sebeș) sînt „foarte bogate în pește”, ne-o confirmă **Reicherstorf** în descrierea pe care o face acestui voievodat, lucrare apărută la Viena în anul 1550¹⁹. Cu aproape 50 ani mai tîrziu, un alt călător care străbate Transilvania și vizitează Bistrița, scrie (1599): „Bistrița este un oraș frumos, construit

¹² Ibidem.

¹³ Giurescu, 1964, I, 62.

¹⁴ Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria românilor, II, nr. 422.

¹⁵ Zimmermann, F., Werner, C., 1892 : Urkundenbuch, Sibiu, III, 529 ; Kisch, O., 1926 : Geschichte von Bistritz, Bistrița, I, 35.

¹⁶ Drăgan, N., 1928 : Toponomie și istorie, 23.

¹⁷ Berger, A., 1911 : Das Verhältnis von Bistritz zu dem Moldauer Wojwoden Peter Rares, Bistritz, 65 „Pro vetere vino domino Mathiae Fast et piscibus eisdem boieronibus den. 71”.

¹⁸ Giurescu, 1964, I, 185.

¹⁹ Ibidem.

pe un teren plan și foarte bogat în pește”²⁰. Goana pentru obținerea unor cantități cât mai însemnate de pește, dar mai ales a peștilor de înaltă calitate (păstrăv, lipan), a dus uneori la litigii între locuitorii ținutului nostru și ai Moldovei vecine. Considerăm deosebit de interesantă, amintirea a două astfel de cazuri. La 6 august 1595, Mihail Tolnay, hatmanul și pircălabul Sucevei, trimite o scrisoare, prin care îl roagă pe Johann Budaker, primarul Bistriței, să dispună ca oamenii săi să îngăduie locuitorilor din Cimpulung să vîneze și să pescuiască în voie în munții Crlibaba, Țibău, Negrișoara și Coșna, care aparțin de mult Moldovei²¹. Datorită coloritului deosebit al limbii folosite, credem ca util să dăm extrasul din scrisoarea amintită, care se referă la această cauză : (Fig. 1). „...După ace dăm știri domnilor voastre de rîndul a nește izvoare ce sîmtu la munte, anume Crlibahol și Țibăul, și Negrișoara și Cosna, că aceli izvoară au fostu de hotariul Moldovei și a fostu oamenii dela Cimpul-lungu slobodzi a îmbla și a se hrîni cu dreptu pre acolo, vînându fiară și pește. Acuma, noi am înțelesu că ați oprit dumneavoastră să nu îmble oamenii de Cîmpul-lungu pre acele izvoare, vînându și hrînindu-să. Dereptu ace ne rugăm domnilor voastre să faceți bi(ne) prentu voia noastră, să lăsați cum au fostu obiceiul mai deînte vreme, paci și tocmele bune, ...”. O altă scrisoare, datată 31 mai (1640—1650), a vornicului din Cimpulung, din nou către bistrițeni, are un conținut similar: „Au înțales mîrie-sa vodă pentru hotarul Moldovei(i), că-l calcă oameni(i) dumnilor voastri cu bucatilea și cu mǎestri-lea”²². Cu alte cuvinte: încalcă hotarul cu vitele și cu pescuitul „măestriile” dînd numele lor și operației însăși a pescuitului²³.

În această perioadă, peștii din apele de munte ale ținutului nostru sînt deosebit de solicitați, după cum se poate deduce din cele citate mai jos. Dregătorul Toma Debreczeny trimite în 12 martie 1626 o scrisoare adresată bistrițenilor, prin care, după ce le mulțumește pentru știrile despre plecarea tătarilor din Moldova, îi roagă să-i cumpere pești din ape de munte spre a-i oferi principelui Transilvaniei: „Să aveți grija cea mai mare la cumpăratul peștilor; vă rog mai presus de toate ca... păstrăvul și mihalții să fie proaspeți, frumoși: prin aceasta dintr-odată l-ați îmblinzi pe mîr'a-sa, încît de o mie de ori mai mult ar face pentru dumneavoastră și nu va uita niciodată”. Amintește că va plăti oricît vor da pe pește²⁴.

O rugăminte asemănătoare cuprinde și scrisoarea din 27 octombrie 1683 trimisă bistrițenilor de Grigore Bethlen, din tabăra de la Pusztaszent-György. Mai întii transmite știri despre întoarcerea principelui și a armatei care a participat la asediul Vienei din ordinul Porții, iar apoi adaugă către cirmuitorul orașului: „Te rog pentru pește, și dacă mi-ai trimite niște lipani și păstrăvi frumoși ți-ași fi grața de mulțamită”²⁵.

20 Kramer, Fr., 1887 : Bistrütz un die Mitte des 16. Jahrhunderts, Sibiu, 35.

21 Rosetti, Al., 1944 : Scrisori românești din arhivele Bistriței, București, 30.

22 Hurmuzaki, XV, 2, 1193.

23 Giurescu, 1964, I, 187 (măestriile = termenul generic vechi pentru totalitatea uneltelor de pescuit).

24 Ibidem, 187.

25 Ibidem.

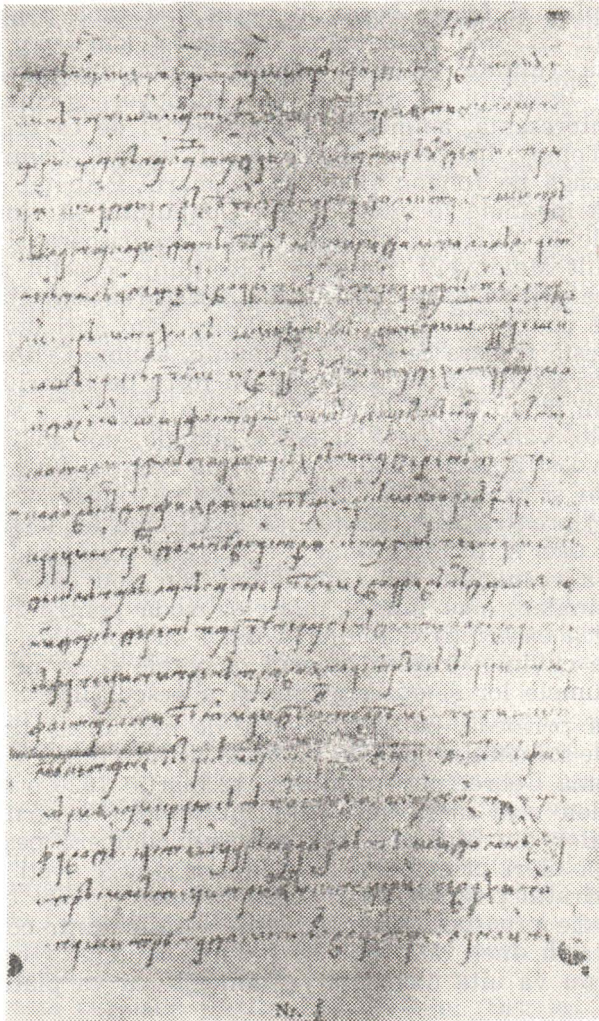

Fig. 1. Scrisoarea din 6 august 1595 a pircălabului Sucevei către primarul Bistriței, referitoare la un litigiu de pescuit în apele de munte.

Uneori cu ocazia pescuitului, se pot realiza și unele fapte bune, secundare din punct de vedere a acestei îndeletniciri, dar de importanță vitală pentru persoanele în cauză. În acest sens amintim că în anul 1700 locuitorii din Cîmpulung, împreună cu vameșii lor, dezvinovătesc pe un locuitor din Rodna, care a fost acuzat de furt: l-au văzut mergînd în Moldova „numai cu cămeașa și cu gluga și cu un topor”; l-au văzut toți.

căci „a fost satul tot, cu vornicul, mergind la peștele domnesc”, adică mergând să prindă pește pentru domnie²⁶.

Din documentele citate pînă în prezent, se constată că apele curgătoare, naturale ale județului Bistrița-Năsăud, au fost foarte bogate în pești de diferite soiuri. Aceeași situație se întâlnea în întreaga Transilvanie a secolului al XVIII-lea. Trebuie să amintim descrierea amănunțită a lui **J. Benkő**, apărută la Viena în anul 1778, în care afirmă că aproape toate râurile ei sînt foarte bogate în pești, citind mai multe specii de salmonide din apele de munte: păstrăvul, loștrița, fintinelul (sub denumirea latină „salvelinus”), lipanul („Piscium amnes pene omnes sunt fertilissimi, quos inter capiuntur... Salmonis species: Trutta, Fario, Hucho, Salvelinus, Thymallus”)²⁷. Pentru județul nostru, dintre speciile mai sus citate, foarte frecvent răspîndite de altfel, nu deținem date certe despre răspîndirea cîndioară aici a unei singure specii — loștrița (**Hucho hucho**), care mai populează bazinul învecinat al Bistriței Moldovenești. În schimb se știe că păstrăvul, lipanul și mihalțul (**Lotta lotta**) aveau odinioară un areal mult mai mare de răspîndire, coborînd mult mai în aval pe Someș și Bistrița²⁸.

În urma militarizării și „regulașării” graniței austriece (1763), administrația imperială a impus ordonarea satelor, coborîrea caselor de pe coaste în vale, grupînd așezările oamenilor în vetre închegate. Aceasta a influențat direct mediul de trai al peștilor. Răsfoind cronică lui **Pavel Gallan**²⁹, ajungem la concluzia că odată cu scurgerea secolelor, componența specifică și mai ales cantitatea peștilor din apele județului au scăzut considerabil. Dacă pe la 1800 „erau mai mulți pești decît petri în apă” și dacă la 1840 Gallan spune că „era potop de clenii, umbrene și bote” (este vorba de Valea Ilvei), în schimb nu se mai găseau păstrăvi decît pe Iliuța³⁰. Cronicarul remarcă pentru anul 1863 că peștii s-au împuținat: „La anul 1863 abea se găsesc pe apa Ilvei ici colea pe la haitașe și așesturi puțini clenii și umbrene, dar păstrăvi, lipeni, mithai nu se află nicăieri, în hotar pe apă ori păraie, pricina este că s-au înmulțit oamenii!”³¹. Situația de pe Valea Ilvei, este caracteristică pentru aceea perioadă, tuturor apelor montane ale județului. Tot în această perioadă dispar salmonidele în Vl. Budușelului (Cușma) și bazinul superior al Ilișuei (Tîrlișua).

Abia cu trecerea fondului forestier în proprietatea statului ca bun al întregului popor, s-a dat atenția cuvenită fondurilor de pescuit, acestea fiind amenajate și înzestrate cu cascade, pinteni și toplițe, concomitent ducîndu-se și acțiunea de repopulare a apelor de munte cu păstrăv. În ultimii 6 ani de exemplu, în fondurile de pescuit din apele de munte, au fost deversați anual în medie 300000 puieti de păstrăv indigen și curcubeu.

26 Ibidem, 288.

27 Ibidem, 188.

28 Filipașcu, Al., Vinătoarea și pescuitul în preocupările sătenilor din jud. Bistrița-Năsăud (manuscris).

29 Filipașcu, Al., 1969 : Mozaic vinătoresc, București, 29—34.

30 Ibidem, 35.

31 Ibidem, 39.

Iazuri sau heleșteie³². Locurile naturale de pescuit neputînd satisface nevoia mereu crescîndă de pește — datorită creșterii continue a populației și apoi datorită faptului că peștele era alimentul de bază în timpul multiplelor posturi care se respectau cu deosebită strictețe în evul mediu — înaintașii noștri au trecut la crearea unor locuri sau medii artificiale (iazuri sau heleșteie), care asigurau cantități suplimentare și sigure de pește.

Pentru județul nostru, primele iazuri sînt atestate documentar în anul **1329**. Astfel, la 10 aprilie capitlul din Alba Iulia, confirmă schimbul de moșii dintre regele Carol Robert și magistrul Ștefan. Regele a dat niște moșii ale sale așezate în părțile Transilvaniei, cum ar fi printre altele: Silivașul, Șopteriu, Urmeniș, Buza, Budești, Delureni. Folosițele cuprind și **pescării**. . . „împreună cu pămînturile arătoare, livezile, dumbrăvile, pădurile și **pescăriile** etc., mai sus pomenitelor moșii. . .”. Documentul consemnează că între Delureni și Șopteriu, semnul de hotar „**coboară spre pescărie**. . .” unde se întîlnesc două piraie curgînd de pe moșia Șopteriu³³. Se poate ușor concluziona, că iazurile amintite au fost înființate înainte de anul atestării documentare, o parte probabil chiar în secolul al XIII-lea.

În zona de cîmpie a județului au dăinuit tot timpul evului mediu un număr însemnat de iazuri, care de-a lungul secolelor au dispărut din cauza colmatării sau ruperii zăgazurilor, fundul lor servind ulterior ca pășune sau loc arabil³⁴. Cauzele dispariției acestora în decursul vremii sînt : scăderea importanței economice a pisciculturii, năntreținerea lor, ceea ce a dus la exploatarea lor ulterioară în alte scopuri. Majoritatea iazurilor din zona de cîmpie și dealuri joase, au aparținut unor familii feudale sau mănăstirilor. Vom aminti în continuare, o serie de date cunoscute din această zonă a județului Bistrița-Năsăud.

În anul 1413, Gergely și Miklos Apaffy din **Nușeni**, vor să **reconstruiească un iaz**, distrus din cauza ruperii stăvilărilor, dar întîmpină opunere din partea unor membri ai familiei Bethlen, ale căror terenuri agricole au fost distruse din cauza inundației, astfel încît lucrarea nu se mai execută³⁵. Este un exemplu concret, care reliefează una din cauzele dispariției unui număr însemnat de heleșteie. Cu ocazia împărțirii unor moșteniri, sînt amintite destul de frecvent și heleșteiele. Astfel în 1435, descendenții familiei **Bethlen** din Bozieș, împart între ei în 3 părți pămîntul, iar casa grofească și **iazul** de pe apa Meleșului au revenit lui Miklos și Gergely. Că în 1491 mai există acest heleșteu, ne-o demonstrează faptul că cu ocazia unei alte împărțiri în urma unui deces în familie, **pescăria de pe apa Meleșului** este cedată în favoarea lui Bethlen Miklos³⁶.

32 Termenii *iaz* și *heleșteu* sînt sinonimi. Primul este de origine slavă (din vechiul slav *jazu*), cel de-al doilea de origine ungară (*halastó* „lac de pește”). După Giurescu, 1964, I, 127.

33 Hurmuzaki, XIV, 2, 275—281.

34 Monografia geografică a R.P.R., 1960, I, 391 ; Ujvári, I., 1972 : Geografia apelor României, București, 124—125.

35 Kádár, I., 1900—1905 : Szolnok-Doboka megye monográfiája, Dej, III, 31.

36 Ibidem, 253.

Deși majoritatea iazurilor din zona de cîmpie erau proprietatea unor familii feudale, totuși o parte au trecut de-a lungul anilor în posesia unor mănăstiri. În 1485, mănăstirea de călugărițe din Bistrița, i se donează testamentar o moșie la **Sînmihai**, care cuprinde pe lângă altele și un „iaz cu pești” și o moară, în valoare totală de 1.000 florini³⁷.

Asemenea date sînt multiple și variate, dar în continuare vom aminti doar localitățile în preajma cărora sînt atestate documentar asemenea iazuri, trecînd în paranteză anul consemnării. O parte, dar mai ales cele amintite în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, ni s-au păstrat doar sub formă de toponimice, instalațiile propriu-zise dispărînd, fără să putem reconstitui cu siguranță perioada precisă. În acest sens amintim : Beudiu (1491, 1492)³⁸; Cristeștii Ciceului (1553)³⁹; Reteag (1643, 1767); Beclean (1644); Șintereag (1725); Șieu Odorhei (1754); Malin (1754, 1760, 1898); Coldău (1754, 1765, 1864); Uriu (1810, în 1822 avea o producție de 626 vedre de calitate redusă, iar în 1898 nu mai exista); Fîntînele (1864, 1898); Beudiu (1864); Bidiu (1864); Hășmașu-Ciceului (1864); Rusu de Sus (1864, 1897); Măluț (1864); Chiuza (1898 — mai era un tău mic)⁴⁰; Tot pentru această perioadă se amintește de la Jimbor „Dealul lângă Tău”, ceea ce arată că și în raza acestui sat a existat cîndva un heleșteu⁴¹.

Și în raza unor comune din „Districtul săsesc al Bistriței”, deci și în zona de dealuri mai înalte, au existat iazuri, dar bineînțeles de capacitate mai redusă, care asigurau o parte din peștele necesar sătenilor, majoritatea heleșteielor fiind proprietate obștească: Jelna (1757, 1583, 1685, 1780, 1820)⁴²; Sigmir (1595)⁴³, (1733, 1754, 1760)⁴⁴; Slătinița (1597, 1685); Târpui (1685); Dumitrița (1750, 1772); Dipșa (1763, 1771, 1820); Albeștii Bistriței (1776, 1820); Tonciu (1820).

Date mai numeroase avem asupra heleșteielor sau iazurilor orașului medieval Bistrița, deoarece ni s-au păstrat mai multe documente scrise, care amintesc atât iazurile, cât și diferite date legate de piscicultura care se practica aici.

Cea mai veche știre asupra iazurilor orașenești din Transilvania, este atestarea celor din Turda, prima mențiune documentară fiind din 1177⁴⁵. Orașul Bistrița avea multe heleșteie, dar acestea apar consemnate destul de tîrziu, abia la 21 iulie 1412 și 26 iulie 1414⁴⁷. În 1487 este amintit un heleșteu lângă mănăstirea „Sfintei Cruci”, și tot în același an se achită lui Georg Ludwig suma de 13 denari pentru unele lucrări efectuate la

37 Dahinten. O., 1944 : Beiträge zur Baugeschichte der Stadt Bistritz, Bistrița, 399.

38 Kádár, III, 264.

39 Prodan, D., 1967 : Iobăgia, I. 149, II, 360.

40 Kádár, I. III, IV, V.

41 Ibidem, VII, 167.

42 Csallner, R., Huss, R., 1934 : Flurnamen des Nösnergau, Bistrița, 25.

43 Wallner, E. M., 1936 : Die Herkunft der Nordsiebenbürger Deutschen im Lichte der Flurnamengeographie, Bonn, 65.

44 Csallner-Huss, 23—24.

45 Wallner, 65 ; Csallner-Huss, 28—29.

46 Giurescu, 1964, I, 173.

47 Sztripszky, H., 1908 : Az erdélyi halászat ismeretéhez. Régi és mai halastavak, Cluj, 85 (după

Giurescu).

heleșteiele orașului. În 1492, o echipă de meșteri primește suma de 25 denari pentru repararea canalelor de alimentare cu apă a heleșteielor orașenești⁴⁸. Prin testament, Ursula Meister Paulin, dăruiește după moartea ei în 1505 o serie de bunuri unor biserici și capele din Bistrița, în document fiind consemnate și heleșteie. Astfel dăruiește capelei Sf. Dorotea 275 florini, un **heleșteu** cu finațe cu tot etc., iar „călugărițelor negre“ le lasă „o **jumătate de heleșteu**“. Călugărilor de la biserica Sfintei Mării, le dăruiește „5 florini și un **butoi cu pești**“⁴⁹.

Importanța economică a heleșteielor orașului Bistrița, este demonstrată prin faptul că datorită insistențelor judeului orașului, Tomas Werner, se construiesc în 1521 noi **heleșteie**, cu scopul de a mări încasările orașului, deoarece cheltuielile care trebuiau acoperite din casa orașului, creșteau din an în an, datorită multiplelor asedii la care era supus orașul⁵⁰. În anii 1524 și 1525 se amintește „**piscina nostra versus Schiver-rech**“⁵¹ (iazul nostru de sub Dealul Codrișor), din care se vinde o cantitate însemnată de pește, venitul fiind vărsat în casa orașului. În septembrie 1531, sfatul orașului Bistrița, hotărăște desproprietărea mânăstirilor din oraș și trecerea bunurilor acestora în proprietatea orașului. Cu această ocazie se amintește și un **heleșteu**⁵². În răstimpul 1547—1553 sint pomenite de mai multe ori **heleșteul mare** (piscina maior) și **heleșteul de sus** (piscina superior)⁵³. După cum rezultă din cartea de socoteli a orașului, piscinele s-au bucurat de o atenție deosebită din partea conducerii orașului. Anual se curăță și întrețin canalele de alimentare a heleșteielor, sumele cheltuite fiind evidențiate cu deosebită grijă. Paza iazurilor și canalelor a fost asigurată de paznici (custos piscinarum), care primeau anual, în afară de salariul lor și cite o pereche de opinci. Prinderea peștilor se făcea cu ajutorul plaselor, pentru confecționarea și întreținerea acestora, cheltuindu-se anual sume destul de însemnate⁵⁴.

Din cauza unor iazuri au existat uneori neînțelegeri și litigii, care trebuiau rezolvate de municipalitatea orașului, după cum se poate deduce din următorul caz: Cetățeanul Leonard face o plîngere scrisă către primăria orașului (1541), în care printre altele arată, „... Mi-au luat fără drept piscina care a fost dăruită de oraș tatălui meu, în care noi am crescut mult pește, care ni l-au pescuit de parcă ar fi fost al lor“⁵⁵.

Tot din această perioadă, avem o prețioasă însemnare din 12 februarie 1548 privind iazurile sau heleșteiele orașului Bistrița. În socotelile ținute de municipalitate, se consemnează la această dată: „6 florini pentru **peștii de sămință** ai heleșteielor orașului, cumpărați de la Acațiu tunzătorul de postav“⁵⁶. Rezultă clar că vânzătorul avea și el un heleșteu particular, în

48 Dahinten, 331.

49 Csallner, E., 1941 : Denkwürdigkeiten aus dem Nösnergau, Bistrița. 29.

50 Berger, 1911, 60.

51 Dahinten, 331.

52 Ibidem, 393—394.

53 Kramer, 1887, 42 ; Giurescu, 1964, I, 173.

54 Kramer, 1887, 43.

55 Dahinten, 332 ; Rösler, R., 1968 : Din trecutul pisciculturii Văii Bistriței, Bistrița „Ecolul“ nr. 29.

56 Kramer, 1887, 43 ; Giurescu, 1964, I, 145—146 : („Sabbato quinquagesimae pro piscibus seminaris in piscinas civilitalis coemptis ab Achacio Pannirasore flor., 6“).

57 Kramer, 1887, 43.

care ținea și creștea pești de sămință. În anul 1551 se cumpără din nou „pești de sămință”, cheltuindu-se suma de 7 florini⁵⁷.

Construirea unor noi heleșteie se face și în anii următori, astfel în 1543 se înființează un iaz „din sus de oraș” și altul în apropierea „porții ungurești” (între clădirea Băncii de astăzi și podul Budacului), iar în 1559 se amintește existența heleșteului denumit „piscina S. Urbani”⁵⁸.

Proviziiile de pești, atât pentru consumul locuitorilor orașului, cât și pentru comercializare, se conservau într-un depozit special amenajat — „camera salsarum piscium” — după cum este denumit în documente, administrat fiind de un senator al orașului⁵⁹. Importanța economică a heleșteielor orașului Bistrița este concludentă, dacă amintim că veniturile din vânzarea peștilor erau cu mult mai mari decât cele obținute din pădurile întinse ale orașului. Producția anuală a acestor heleșteie, pe lângă asigurarea parțială a necesarului pentru locuitorii orașului, asigura și comercializarea unei cantități destul de însemnate de pește. Astfel cităm câteva date: beneficiile orașului în urma vânzării peștilor în stare sărată, se ridică în anul 1547 la 10 florini și 16 denari, în 1548 la 18 florini și 16 denari, în 1549 la 18 florini și 10 denari, în 1549 la 13 florini și 22 denari, în 1550 la 9 florini și 12 denari, în 1551 la 8 florini și în 1552 la 4 florini și 20 denari⁶⁰. Din aceste date statistice care ni s-au păstrat, rezultă că în răstimpul 1547—1552 producția era în scădere, cauzele nefiind cunoscute. În 1550, prețul de cumpărare a unui butoi de moruni sărați (**piscis wzonum**) — pește de import, deosebit de scump și căutat — se ridică la suma de 2 florini, iar „măsura” de pești vii costa 10 denari⁶¹.

Pentru a putea compara aceste venituri, trebuie amintit că în 1571. o găină costa 4 denari, o gîscă 6 denari, un vițel 75—80 denari, **un crap 13 denari etc.**⁶², de unde se poate deduce că sumele respective constituiau un venit considerabil.

În darurile pe care le oferă orașul diferitelor personalități sînt cuprinse foarte frecvent cantități însemnate de pîine, vin și **pești**⁶³. La 4 martie 1534, se trimite cancelarului în dar o cantitate apreciabilă de pești, în valoare de 7 florini⁶⁴, iar la 27 august și 3 noiembrie 1548. orașul Bistrița oferă solilor moldoveni pe lângă pîine, vin și o cantitate de pești. Mențiuni similare sînt cunoscute la 18 mai 1549 și în 1550, în timp ce la 17 martie și 19 aprilie 1525 și în 1552 sînt amintiți de asemenea pești („pro piscibus”)⁶⁵. Cu ocazia meselor festive oferite de municipalitate în cinstea unor personalități, nu lipseau peștii, variați ca specii și feluri de mîncăruri. În 1549. regina Isabela vizitează orașul, cu această ocazie consumîndu-se știuci, crapi și chișcari (Lampreten) precum și 3 butoaie de pești sărați. Preferința deosebită pentru felurile de mîncare pregătite din pește, se poate deduce din lista cheltuielilor generate de

58 Dahinten, 332.

59 Kramer, 43.

60 Ibidem.

61 Ibidem.

62 Csallner, 41.

63 Kramer, 42—43.

64 Dahinten, 331.

65 Giurescu, 1964, I, 185.

acest eveniment, astfel: pentru carne 30 florini și 64 denari, pentru **pești** 65 fl. și 46 den., pentru vin 14 fl. și 93 den. pentru bere 6 fl. și 25 den. etc.⁶⁶.

De-a lungul anilor se amintesc noi heleșteie, dar din păcate este greu de stabilit numărul total al acestora. În anul 1581 cu ocazia inventăriei bunurilor parohiale, este amintit „heleșteul mic”, care se afla aproximativ pe terenul actualei clădiri a Liceului nr. 2 (Bulevardul Republicii).

După cum am mai amintit, cheltuieli însemnate sînt consemnate în cartea de socoteli a orașului, referitoare la lucrările de întreținere și sistematizare a heleșteielor și canalelor care înconjurau orașul ca o adevărată rețea (1487, 1492, 1565 etc.)⁶⁷. Astfel în 1565. este consemnată suma de 4 florini, plătită unor locuitori din Rodna, care au executat lucrări de curățire a heleșteielor orășenești⁶⁸.

Anul 1627 este consemnat ca un an care a prezentat condiții meteorologice extreme. Astfel, în primăvară a înghețat apa, apoi a căzut un strat deosebit de gros de zăpadă, care datorită greutateii mari a apăsat puternic pe crusta de gheață a heleșteielor, rușind-o parțial și datorită presiunii a omorît foarte mulți pești. Începînd din 24 aprilie a fost o secetă cumplită, secînd toate fîntinile și izvoarele, ceea ce a influențat în continuare negativ asupra peștilor crescuți în heleșteie⁶⁹, înregistrîndu-se pierderi foarte mari.

În perioada 1636—1638 se fac din nou lucrări însemnate de sistematizare și întreținere a heleșteielor, acestea fiind executate din nou de rodneni, considerați specialiști în asemenea lucrări⁷⁰, amintindu-se cu această ocazie heleșteul numit „**magnum piscinum**” (1636)⁷¹.

Trebuie subliniat că sistemul complex de heleșteie și canale, care cuprindea orașul ca o rețea deasă și greu de trecut, a avut — pe lângă importanța economică — și menirea de a contribui direct în sistemul de apărare al orașului-cetate Bistrița. Împreună cu lucrările propriu-zise de fortificație (ziduri, turnuri, șanțuri de apărare, valuri cu palisade) heleșteiele s-au înglobat armonios în aspectul exterior al orașului medieval, fiind de multe ori admirat de călătorii care vizitau orașul Bistrița. În 1666, călătorul **Joh. Tröster**⁷² găsește doar afirmații laudabile la adresa fortificațiilor orașului Bistrița, din care făceau parte integrantă din punct de vedere strategic și multiplele heleșteie care erau amplasate în afara zidurilor cetății. (Fig. 2).

Șanțurile de apărare din fața zidului cetății, care aveau dimensiuni apreciabile, fiind pline cu apă, serveau și pentru creșterea peștilor. (Fig. 3). Sînt deosebit de numeroase datele referitoare la aceste șanțuri. În 1487 se amintește de 3 ori curățirea șanțurilor de apărare, care aveau o

66 Kramer, 48—49.

67 Rösler, 1968, nr. 29.

68 Dahinten, 332.

69 Ibidem.

70 Ibidem.

71 Ibidem, 136.

72 Ibidem, 339.

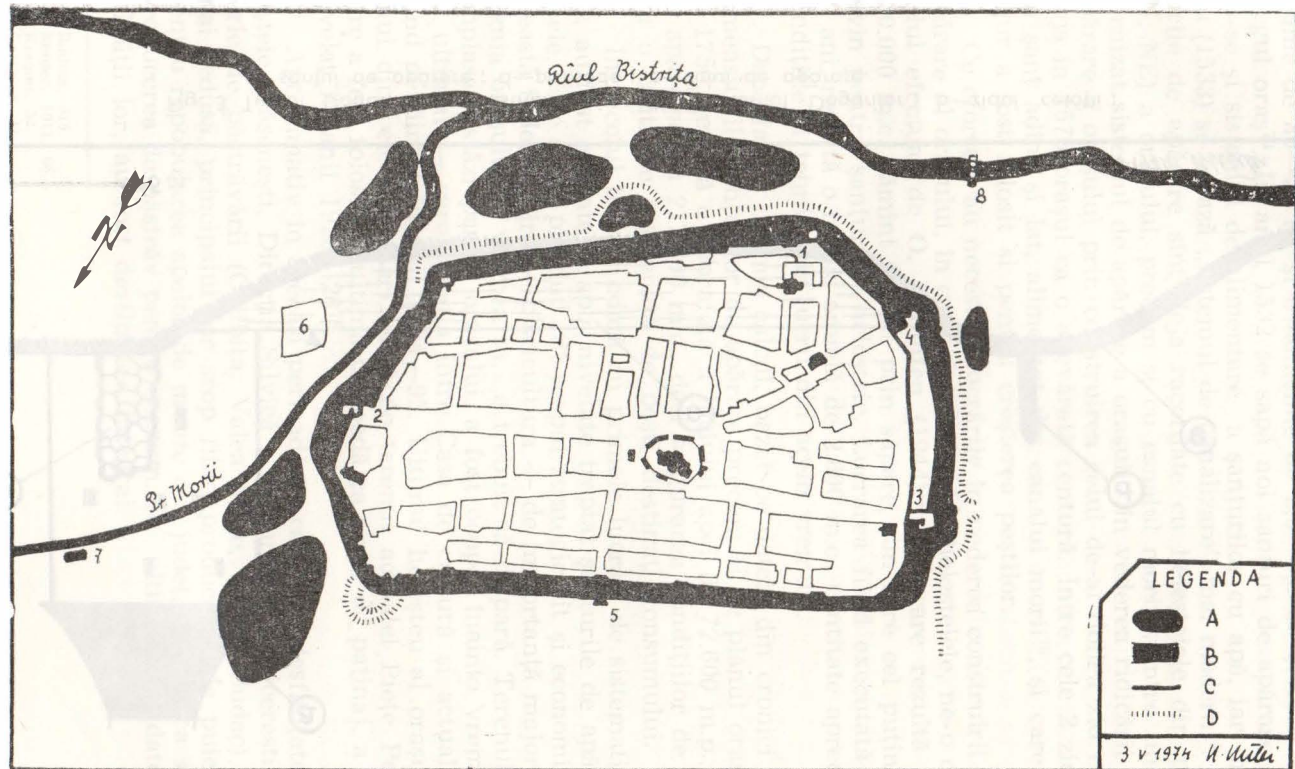

Fig. 2. Orașul medieval cetate Bistrița (după o hartă din 1750, cu completări pe baza unor cronici). A—heleșteu; B—șanțuri de apărare; C—zidul cetății; D—valuri de apărare; 1—Turnul Dagarilor; 2—Poarta Lemnelor; 3—Poarta Spitalului; 4—Poarta Ungurească; 5—Portița Măcelarilor; 6—cimitirul; 7—moara între răchiți; 8—Podul Budacului.

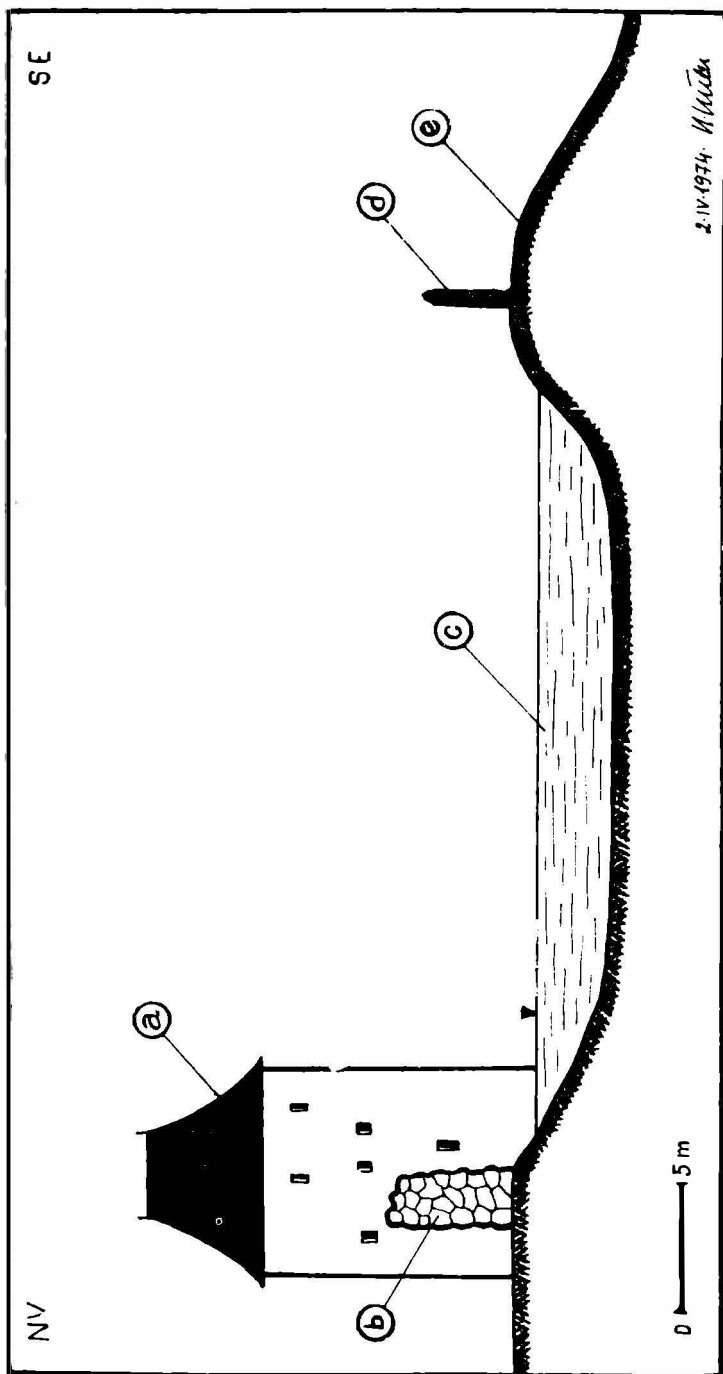

Fig. 3. Turnul Dogarilor (reconstituire-original) : a---turnul Dogarilor ; b---zidul cetății ; c ---șanțul de apărare ; d---palisade ; e---valul de apărare.

lățime de 30—35 m și o adâncime de 2,5—3,2 m și care înconjurau întregul oraș⁷³. În anul 1532 se sapă noi șanțuri de apărare, îmbunătățindu-se și sistemul de alimentare a șanțurilor cu apă, iar un an mai târziu (1533) se crează „sistemul de canalizare” mai modern⁷⁴. În 1550, șanțurile de apărare sînt deja racordate cu heleșteiele din partea de sus (N, NE) a orașului, precum și cu canalul morii⁷⁵. Între timp a fost modernizat sistemul de apărare a orașului în vederea ridicării capacității de apărare a orașului prin construirea celui de-al doilea zid care înconjura deja în 1575 orașul ca o adevărată centură. Între cele 2 ziduri s-a creat un șanț adînc și lat, alimentat din canalul morii⁷⁶, și care mai mult ca sigur a fost folosit și pentru creșterea peștilor.

Ce eforturi au necesitat lucrările în vederea construirii sistemului de apărare al orașului, în care sînt incluse și heleșteiele, ne-o dovedește calculul efectuat de **O. Dahinten** (1944)⁷⁷, din care rezultă volumul de 130.000 m.c. pămînt mișcat prin săpare, din care cel puțin 120.000 m.c. revin pentru șanțuri și heleșteie. Lucrarea fiind executată în decurs de 50 ani, rezultă o medie anuală de 2.600 m.c., cantitate apreciabilă pentru condițiile și tehnica de lucru din acele vremuri.

Dacă facem un mic calcul, bazat pe datele din cronici referitoare la dimensiunile șanțurilor de apărare precum și pe planul orașului întocmit în 1750, rezultă o suprafață a luciului apei de 72.600 m.p., și un volum de apă egal cu 217.800 m.c., deci asigurarea condițiilor de creștere pentru o cantitate însemnată de pești destinați consumului.

În secolul trecut, odată cu primele lucrări de sistematizare a orașului, au fost asanate și apoi nivelate treptat șanțurile de apărare și heleșteiele, care și-au pierdut atît scopul strategic cît și economic, astfel că și această îndeletnicire — piscicultura — de importanță majoră pentru economia orașului la vremea sa, a trebuit să dispară. Terenul pe care este amplasat astăzi parcul orașului, a fost ocupat înainte vreme de heleșteie, ultimul — care se afla între Casa de cultură și actualul stadion — fiind desființat în anii 1894—95. Ultimul heleșteu al orașului și poate unul din cele mai mari, aflat pe terenul actualei Piețe Petru Rareș, și care a fost folosit în ultima perioadă ca teren de patinaj, a fost asanat și nivelat în anii 1925—26⁷⁸.

Aproximativ în aceeași perioadă în care sînt desființate ultimele heleșteie orașenești, Direcția Silvică a Pădurilor Grănicerești înființează o serie de păstrăvării (Colibița, Valea Mare, Anieș, Budac) de capacitate mai redusă, principalul lor scop fiind producerea de puiți de păstrăv pentru repopularea apelor de munte din județ, și doar ca scop secundar, producerea de păstrăv pentru consum. În ultimii ani, datorită nerentabilității lor, au fost desființate integral.

73 Ibidem, 318.

74 Berger, 1911, 66.

75 Kramer, 34.

76 Csallner, 42.

77 Giurescu, 1964, 1.

78 Ibidem, 332.

Comerțul cu pește. Bogăția în pește a apelor naturale ale țării, precum și numeroasele iazuri, au determinat un intens comerț intern cu pește. Acest articol, de importanță majoră pentru alimentația locuitorilor, a fost căutat și apreciat pe întregul teritoriu al țării. Deși în județul nostru au existat numeroase cursuri de apă bogate în pești, precum și o sumedenie de hăleșteie, totuși se poate afirma că acestea nu satisfăceau în totalitate cerințele populației. Așezarea favorabilă din punct de vedere geografic a orașului Bistrița, a condus la ridicarea acestuia din punct de vedere comercial, stînd ca importanță alături de Brașov și Sibiu, în ceea ce privește importanța lor ca orașe comerciale. Din cele mai vechi timpuri, bistrițenii făceau comerț intens cu Moldova, peștele situîndu-se ca un articol foarte apreciat, alături de alte produse alimentare și meșteșugărești.

Un debușeu important al peștelui moldovenesc a fost Transilvania, în această direcție, ca și în aceea a Liovului, traficul a precedat întemeierea statului. Încă înainte de 1359, carele de pește provenit din Dunăre și Prut, au cunoscut drumul Bistriței⁷⁹. În afara faptului că Bistrița era o importantă piață de desfacere a peștelui provenit din Moldova, era concomitent și un centru de depozitare, din care se alimentau restul orașelor din centrul și nordul Transilvaniei și chiar unele orașe ungare⁸⁰. Peștele care provenea din comerțul cu Moldova, era în mare parte sărat, pentru a putea suporta în stare nealterată drumul lung pe care îl parcurgea. În proporție redusă se aducea și pește proaspăt (mai ales primăvara timpuriu), precum și **pește afumat**, și anume **spinări de morun** („Stockfisch = batog”)⁸¹.

Nu este exclus ca o parte din peștele de la Brăila, care trecea hotarul Moldovei să fi ajuns și în orașele din nord-estul Transilvaniei, deci la Bistrița și Rodna, deoarece privilegiul din 21 iulie 1412, prin care Stiboriu (Stibor), voievodul Transilvaniei, întărește celor două orașe, vămile pentru negoțul cu Moldova, vine în sprijinirea acestei afirmații. Astfel fixează și cuantumul vămii ce trebuie plătit pentru peștele importat: „din treizeci de pești, un pește”⁸². Cu ocazia comerțului efectuat cu pește, s-au ivit de-a lungul anilor și litigii, care au rămas consemnate în diverse documente⁸³. Astfel la 15 iunie 1473, sfatul din Suceava scrie celui din Bistrița în chestiunea unui sucevean, Anton Bieler, care reclamă 75 de florini ungurești pentru peștele trimis la Bistrița și care a fost descărcat la Rodna⁸⁴. Din păcate nu se specifică ce fel de pește a constituit acest litigiu. Un caz similar este cunoscut și din timpul domniei lui Petru Rareș. La 5 septembrie 1529, vel-vistiernicul voievodului, Dumșa, cere judelei din Bistrița, banii ce i se cuvin pentru peștele trimis în acest oraș. Interesant este de subliniat că și marii dregători urmează pilda domnilor, făcînd negoț cu pește⁸⁵. De altfel este cunoscut faptul că și

79 Giurescu, 1964, I, 254.

80 Ibidem, 245.

81 Ibidem, 246.

82 Ibidem, 74.

83 Fischer, E., 1911 : Die Kulturarbeit, Sibiu, 194.

84 Giurescu, 1964, I, 254.

85 Ibidem.

Ștefan cel Mare, se ocupa și cu comerțul cu pește, cu Liovul⁸⁶, și nu ar fi exclus și cu Bistrița vecină dar din păcate nu s-au păstrat documente care să confirme această afirmație.

Alt litigiu este cunoscut din 1530, când la 17 iulie, o unguroaică, Margareta Werpewczy, se plîngea bistrițenilor că i s-au oprit „cu putere și violență șase sute de pești în munte”⁸⁷. Este vorba probabil de un transport care venea din Moldova, sau de pești (salmonide) proveniți din apele de munte. La 13 ianuarie 1547, Iliș Voievod scrie tot bistrițenilor, că unui supus al său i s-a oprit pe nedrept de către un cetățean al orașului „două poveri de pește” (duos clitellos piscium)⁸⁸.

Din două scrisori (1626, 1683)⁸⁹ reiese că bistrițenii vindeau și pești din apele de munte (păstrăv, mihalț, lipan), atât în Transilvania cît și în Ungaria, aceștia provenind cu siguranță din apele munților județului nostru.

Comerțul cu pește continuă neîntrerupt și în secolul al XVII-lea, astfel avem ca dovadă scrisoarea din 17 septembrie 1633, prin care un sucevean comunică judeului orașului Bistrița, că i-a cumpărat în tîrg la Suceava, 20 de bucăți de morun cu 4 guldeni și 40 de dinari, și 100 de scrumbii („Höring”) cu 10 polturaci⁹⁰. Importanța economică a comerțului cu pește, din care se puteau obține venituri considerabile, este confirmată și de conținutul scrisorii din 12 martie 1672, prin care Mihai Apaffy, principele Transilvaniei, arată bistrițenilor că nu trebuie puși la dare negustorii din Moldova, care vin cu marfă și le înaintează jalba lui Lucaci armeanul din Suceava, căruia, aducînd împreună cu cîțiva tovarăși ai săi, negustori și ei, blănuri, **pește sărat** și alte articole din Moldova și vînzîndu-le mai ales la Bistrița, i se ceruse dare pe lingă vama obișnuită⁹¹.

În secolele XVIII și XIX, odată cu scăderea importanței comerciale a orașului Bistrița, scade și comerțul cu peștele provenit din Moldova, una din cauze fiind și faptul că peștele nu mai are în Transilvania aceeași căutare ca în secolele anterioare.

II. CONSIDERAȚII TOFONIMICE ȘI ONOMASTICE

Numele de locuri ale unei regiuni oarecare, pot fi studiate din diverse puncte de vedere, și anume, modul cum iau ele naștere, precum și rolul pe care îl joacă în viața unui popor, fiind de importanță deosebită atît pentru lingvistică, geografie, etnologie cît și pentru istorie⁹². Credem că ar fi interesant de amintit aici faptul că în Transilvania, ungurii au ocupat, la început, și deci, au dat nume din limba lor locurilor șese, cu poziție oarecum centrală, ușor accesibile pentru ei, iar populația băști-

86 Ibidem, 1964, I, 252.

87 Ibidem, 1964, I, 254.

88 Ibidem.

89 Ibidem, 1964, I, 187.

90 Ibidem, 1964, I, 254. Polturacul era egal cu trei bani sau o para (C. C. Giurescu, Istoria românilor, III, 2, p. 625).

91 Ibidem.

92 Iorgu Iordan, 1963 : Toponimia românească, București, 1.

nașă românească a trebuit să se retragă în ținuturi mai depărtate și, de obicei, cu o altitudine mai mare⁹³. În ceea ce privește unele riuri din județul nostru, succesiunea denumirii pe anumite porțiuni ale acestora demonstrează clar afirmația de mai sus.

Sul raportul concluziilor ce se pot trage în sprijinul continuității populației romanice în această parte a Transilvaniei, este numele râului Bistrița⁹⁴. Rîul Bistrița, ca afluent dreapta al Șieului, poartă în bazinul superior de recepție, numele de Repedele. Ori această succesiune de **hidronime** este însăși imaginea felului cum s-au succedat ocupațiile neamurilor migratorii, în evul mediu timpuriu, și a pecetii pe care au pus-o ele toponimiei⁹⁵. Rîul **Șieu**, are un nume de origine ungară: **Sajo** = **Sav-jó** = **sav(só)** sare + **jó**, riu⁹⁶, deci „riul sărat”. Acest nume a fost dat de unguri în momentul cînd au pătruns în Transilvania, urcînd pe valea Someșului, care are ca afluent stînga, rîul Șieu. **Bistrița** la rîndul său, este un nume slav, dat de populația slavă care s-a așezat în această parte a țării; el traduce numele românesc **Repedele**, pe care populația autohtonă daco-romană, împinsă spre partea superioară a văii, l-a păstrat⁹⁷. La venirea lor, sașii au găsit deja aceste toponimice, împrumutîndu-le în întregime (Schaio, Bistritz, Răpitschile).

Apele naturale ale județului nostru, și nenumăratele heleșteie existente în trecut, au permis practicarea pe scară largă a pescuitului, această activitate tradițională lăsînd la rîndul ei numeroase urme în toponimia acestui ținut.

Satul **Branîștea**, poartă un toponimic care evocă natura terenului⁹⁸, explicîndu-se prin „loc oprit pentru ceva”⁹⁹. Este cunoscut faptul că în țările românești, ca de altfel și în restul Europei, au existat regiuni special rezervate pentru vînat și pescuit, îndeletniciri pe care le putea practica doar stăpînul sau cel autorizat de acesta. Pe teritoriul țării noastre, aceste terenuri oprite au purtat două nume de origine slavă, anume **loviște** și **braniște**. Cel de-al doilea este format din verbul **braniti**. Branîștea, deci acest „loc oprit”, nu cuprinde numai teren de vînațoare și ape de pescuit, dar și pășuni și finețe¹⁰⁰. Satul Branîștea era așezat deci ori pe acest teren oprit, sau în vecinătatea imediată a acestuia.

Satul **Tăure**, are la origine pluralul arhaic al lui tău („iaz, îleșteu”) ¹⁰¹, deci Tăuri = **Tăure**. Se poate lesne deduce că această așezare a fost în apropierea unui heleșteu sau tău, care cu timpul a dispărut, rămîinînd doar oglindit ca toponimic păstrat pînă astăzi.

În zona de munte a județului, avem o serie de toponimice care au la bază numiri care arată bogăția în pește a apelor noastre, astfel: **Piriul Pescărelu** — afluent stînga al Văii Budacului, precum și culmea înveci-

93 Ibidem, 3.

94 Giurescu, C. C., 1973 : Formarea poporului român. Craiova, 110.

95 Ibidem.

96 Kisch, G., 1911 : Zur Wortforschung, Bistrita. 27.

97 Giurescu, 1973, 110.

98 Iorgu Iordan, 49.

99 Ibidem, 86.

100 Giurescu, 1964, I, 293.

101 Drăganu, N., 1928 : Toponomie și Istorie, Cluj, 55.

nată, numită **Culmea Pescărelu**, apoi **Pr. Păcosu de Sus** și **Păcosu de Jos**, tot afl. stînga a Budacului. Tot în aceeași zonă este și **Culmea Păcosu. Pr. Pescarilor** — afluent dreapta al Văii Rebra, în raza comunei Parva, tot acolo întîlnim și **Piciorul Pescarilor**. În raza comunei Lunca Ilvei, întîlnim toponimicul **Piciorul lui Zglăvoacă** (zglăvoacă = **Cottus gobio**, specie de pește din apele de munte ale județului). **Pr. Racilor** — afluent dreapta a riului Bistrița, în raza comunei Livezile.

Interesante sînt și toponimicele de origine maghiară din partea de cîmpie și dealuri joase a județului.

Țigău (ungurește **Csege**), se pare că își datorează numele, unei instalații de pescuit, cu ajutorul căreia se închidea apa în toată lățimea ei (**czege**), un fel de zăgaz¹⁰². Mai amintim cîteva toponimice generate de activitatea de pescuit: **Gradina Paskariului** (Beudiu) apare sub această numire în hărțile maghiare din 1864, este o transcriere maghiară a toponimicului românesc, **Grădina Pescarului**. La Malin apare toponimicul **Gât(ya)** = stăvilar, zăgaz. În 1897 găsim la Rusu de Sus, numirea „**Între Hajtás**”, transcrierea ungurească a lui „**Între Hăitășe**”, deci între zăgazuri. La Uriu (1810) găsim un **Csikos tó** = tăul cu țipari, la fel și la Col-dău (1754, 1765), — tot **Csikos tó**. Numirea de **tó** = iaz, heleșteu, o găsim și în raza altor localități din județ (Beclean, Bidiu, Jimbor, Șieu Odrorhei, Sîntereag, Măluț, Fîntinele, Reteag, Chiuza)¹⁰³. toponimice păstrate mai ales datorită consemnării lor în hărțile și planurile ungurești din secolul trecut.

În așa numitul „District săsesc al Bistriței”, găsim de asemenea o toponimie germană, generată de activitatea pescuitului. Este vorba de numirea **Weiherr** = heleșteu, sub diverse forme de scriere (**Weyer, Weiger, Weiherchen, Wayer**)¹⁰⁴. Acest toponimic apare în zona amintită, de 33 ori. Cuvîntul german **Weiherr** este de origine latină — **vivarium** — fiind păstrat de coloniștii sași din lexicul regiunii de proveniență (Luxemburg, împrejurimile Rinului), fost teritoriu de ocupație romană¹⁰⁵. De la Tărpiu este cunoscut și toponimicul **Teich** = heleșteu (**Der Pfarrhamm beim Teich**)¹⁰⁶. Se poate deduce deci că sașii se ocupau doar cu piscicultura în heleșteie, neavînd toponimice care să arate și alt aspect al acestei activități.

Tot cu această ocazie trebuie să amintim și numirea unei străzi din Bistrița, „**Fischergasse**” = strada Pescarilor, cunoscută încă din evul mediu. În vederea continuării tradiției, edilii orașului Bistrița, au redat numele vechi acestei străzi. **Strada Pescarilor**, care se află pe partea tehnică dreaptă a riului Bistrița, în jos de podul Budacului, deci în afara zidurilor fostului oraș cetate, acolo unde lucrau și deci locuiau pescarii de meserie.

102 Kádár, III ; după Hermann Otto — Magyar Halászat Könyve. 150.

103 Kádár.

104 Csallner-Huss, 4—33.

105 Wallner, 65.

106 Csallner-Huss, 28—29.

Dacă îndeletnicirea pescuitului și-a pus amprenta în toponimia județului, trebuie subliniat că a avut o influență și asupra **onomasticii**. O seamă de oameni și-au ales nume sau au fost porecliți în legătură cu această meserie, cu produsul ei sau cu uneltele de pescuit. Dăm mai jos onomastica cunoscută din județ, care are la origine activitatea tradițională :

Botea, Bota, antroponimic care are la origine denumirea speciei **Cottus gobio** = botă, plur. bote. La început se pare că a fost o poreclă, în sensul „om cu cap mare”, adică „căpos”.

Ciortea = ciortan, numele crapului într-un anumit stadiu de creștere¹⁰⁷. Deci cel care se ocupă de creșterea sau eventual comercializarea **ciortanului**, a crapului.

Mreneș, probabil de la mreană (**Barbus barbus**).

Ocean, Oceană, Oceanu. Se pare că la început acest nume a fost o poreclă dată unui ascendent, este sinonim cu „roșioară”, specie de pește (**Scardinius erythrophthalmus**). Acest antroponimic este cunoscut încă din 1820, amintit fiind „Ioniță Oceană”¹⁰⁸.

Pescaru, nume de familie determinat de pescuit în genere, termenul generic **pescarul** devenind nume propriu.

Porcuțan, antroponimic derivat de la **porcuț**, specie de pește (**Gobio** sp.), probabil tot cu o poreclă la origine, adică cel care prinde **porcuți**, și nu prea prinde pești mai mari, sau în sensul de om cu statură mică și slăbuță.

Pripon, ar putea avea la origine, denumirea sculei de pescuit, **priponul** = țaruș cu undiță de noapte, cîrlig sau cîrlige de noapte, care se fixează pe mal sau în cursul albiei.

Știucă, antroponimic generat de specia **Esox lucius**.

Zlăvoacă¹⁰⁹, apare apoi în 1906 ca **Slăvoacă**¹¹⁰, format din **zlăvoacă**, **zglăvoacă** = **Cottus gobio** (specie de pește din zona de munte a județului).

Și onomastica ungurească din județul nostru a suferit influența acestei activități, cunoscîndu-se o serie de nume de familie în legătură cu această activitate, astfel :

Compós, linar — cel care pescuiește lin (nume de familie frecvent și probabil originar de pe la Oradea și Arad).

Czegei, Czegely, Czegey, Czegöy, de la **czege** = zăgaz, stăvilar, deci cel care păzește, repară, are grijă de stăvilar, îngrijitorul zăgazului. Dar poate fi și în sensul de originar de la Czege (Țigău), etimologia cuvîntului fiind aceeași (*czege*).

Halász, Halásszy, Halasu = pescar, pescaru.

107 Busnită, Th. și Alexandrescu, I., 1963 : Atlasul peștilor din apele R.P.R., București, 84. Numirile succesive după stadiile de creștere ale crapului sînt : 1. ciuci, 2. ciortănică, 3. ciortan, între 1—2 kg, 4. ciortocrap, 5. crap.

108 Giurescu, 1964, I, 300.

109 Filipașcu, 35.

110 Boca, P., 1971 : Pavel Galan, Bistrița, „Ecolul” nr. 302.

Hálás, cel care confecționează sau vinde plasă de pescuit, sau și în sensul de aruncător de plasă, cel care prinde pește cu plasa de aruncat (prostovolul). Nume originar probabil din Bihor, unde este frecvent.

Mihálcz, antroponimic derivat de la specia de pește **mihalț** (ung. **mihálcz**) = **Lota lota**.

Onomastica germană din acest județ, în legătură cu pescuitul este mai săracă. Astfel se cunoaște numele de familie **Fischer** = pescaru, care apare în documente la 1454 sub latinescul **Piscator**, evoluind apoi : **Fuescher** 1505, **Fescher** 1579 și în 1850 apare sub scrierea actuală¹¹¹. Din 1788 este atestat și antroponimicul **Hecht**¹¹² = știucă.

Deși nu ar face parte din acest capitol, totuși dorim să amintim pe scurt, că și o serie de plante își datorează numele lor diverselor specii de pești, ori datorită asemănării, a gustului (cazul unor ciuperci) sau a folosinței lor. Înșirăm pe scurt câteva exemple: **Peștișoară** (*Marsilia quadrifolia*), **păstrăv** (*Pleurotus ostreatus*), **păstrăv de nuc** (*Polyporus squamosus*), **păstrăv de pădure** (*Lactarius deliciosus*), **păstrăgi** (*Dryodon erinaceus*), **păstrăvi roșii** (*Trametes cinnabarina*), **păstrăvi roșii de stejar** (*Fistulina hepatica*)¹¹³ **păstrag** (*Polyporus giganteus*)¹¹⁴ și **lumânărica peștilor** (*Verbascum nigrum*)¹¹⁵.

III. CONCLUZII

Mărturiile cronicilor și documentelor, precum și analiza materialului toponimic și lingvistic cules în această parte a țării, ne arată că pescuitul este o ocupație tradițională foarte veche, cu o continuitate neîntreruptă din cele mai îndepărtate timpuri. Concomitent a fost o îndeletnicire însemnată — din punct de vedere economic — de-a lungul istoriei, înregistrând un maxim în secolele XVI—XVII.

Pescuitul a fost practicat în județul Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri, cu ajutorul a trei unelte de bază: undița, ostia și plasa.

Locul însemnat pe care îl ocupa pescuitul în viața economică a acestui ținut, rezultă și din faptul că pentru orașul medieval Bistrița, aducea un venit cu mult mai mare decât întinsele păduri, proprietate a orașului. Multitudinea de heleșteie răspindite pe întregul teritoriu studiat, asigurau o bună parte a necesarului de carne pentru populația ținutului, aceasta fiind întregită de resursele importante oferite de apele naturale foarte bogate în pește.

Ca și alte îndeletniciri, pescuitul a influențat atât onomastica cât și toponimia acestui ținut.

Datele cuprinse în prezenta lucrare, demonstrează continuitatea acestei vechi ocupații pe plaiurile județului Bistrița-Năsăud.

111 Kisch, G., 1897 : *Bistritzer Familiennamen*, Bistrița, 33.

112 *Ibidem*, 35.

113 Borza, Al., 1968 : *Dicționar etnobotanic*, București, 193—197.

114 Fritsch, Fr., 1943 : *Nösnerländische Pflanzennamen*, Bistrița, 644.

115 Borza, 178.

ZUR GESCHICHTE DER FISCHEREI DES KREISES BISTRITZ-NÁSAUD

ZUSAMMENFASSUNG

Wie die Jagd, gehört auch die Fischerei zu den Urbeschäftigungen der Menschheit. Prähistorische Funde deuten darauf hin, dass auch in Siebenbürgen — einschliesslich Kreis Bistritz-Nassod — die Fischerei zu Urzeiten betrieben wurde. Über Bedeutung, Umfang, Art und Weise, wie die Fischerei bis zum Ende des 13. Jahrhunderts in dieser Gegend betrieben wurde, besitzen wir keine urkundlichen Angaben. Im Jahre 1292 wird die Fischerei in den zu Rodna gehörenden Gewässern erstmalig erwähnt. Die ersten Fischteiche sind urkundlich im 14. Jahrhundert erwähnt, und zwar im Jahre 1329 (in dem zur Siebenbürgischen Heide gehörenden Gebiet unseres Kreises). Umso reicher und mannigfacher sind die Daten, die in den städtischen Rechnungen beginnend vom 15. Jahrhundert enthalten sind und die über den Fischereibetrieb jener Zeiten weitläufigen Aufschluss geben. Es kann festgestellt werden, dass die Fischerei damals von grosser volkswirtschaftlicher Bedeutung war, weitaus bedeutender als die Jagd und dass sie in der Folgezeit immer mehr an Bedeutung verlor.

Die zahlreichen, zum Befestigungssystem der Stadt Bistritz gehörenden Gräben und Teiche, waren von hohem militärischen Wert, da sie dem Feinde den Anmarsch an die Stadt, sowie den zu jenen Zeiten ausschlaggebenden Nahkampf erschwerten, — sie waren gleichzeitig auch von grosser wirtschaftlicher Bedeutung, da sie sehr intensiv zur Fischzucht verwendet wurden.

Der Verkauf der in den städtischen Teichen und Gräben gefangenen Fische, führte alljährlich zu nennenswerten Einnahmen. Der Fischertrag der fliessenden Gewässer sowie der zahlreichen Fischteiche, konnte den grossen Bedarf der Bevölkerung dieses Gebietes nicht decken. Von besonderer wirtschaftlicher Bedeutung war die Einfuhr von Fischen aus der Moldau. Aus dem Nösnerland wurden hingegen die sehr gefragten Forellen, ausgeführt.

Im letzten Abschnitt der vorliegenden Arbeit, werden die Flur — und Ortsnamen (Toponomastik) erwähnt, die im Wandel der Zeit von der Fischerei bestimmt und geprägt wurden. Zugleich werden die rumänischen —, ungarischen — und deutschen Familiennamen angeführt, deren Etymologie vom Fischfang und seinen Nebenzweigen bestimmt wurde.

ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Brief des Bürgermeisters von Suceava (6 August 1595) an den Bürgermeister von Bistritz, betreffend einen Streit wegen Fischfang in den Gewässern der Grenzgebirge.
- Abb. 2. Lageplan der Stadt Bistritz (nach einem Plan aus dem Jahre 1750, mit Ergänzungen nach Chroniken des Mittelalters): A—Fischweiher; B—Wehrgraben; C—Ringmauer; D—Erdwall; 1—Fassbinderturm; 2—Holztor; 3—Spittelort; 4—Ungertor; 5—Fleischertür; 6—Friedhof; 7—Spittel-oder Weidenmühle; 8—Budakerbrücke.
- Abb. 3. Der Fassbinderturm (Rekonstruktion-Original): a—Wehrturm; b—Stadtmauer (Ringmauer); c—Wehrgraben; d—Palisaden; e—Erdwall.